

Läraktiviteter för informationskompetens

Främjande av kunskaper, färdigheter eller värderingsförmågor?

Claes Dahlqvist

Inledning

Som undervisande bibliotekarie på Högskolan Kristianstad (HKR) leder jag läraktiviteter avseende informationskompetens (IK). IK brukar inom Biblioteks- och informationsvetenskapen definieras som förmågan eller kunskapen att söka, samla, värdera och använda information. Något mer specifikt och utifrån min undervisningspraktik, har IK följande innehåll och aktiviteter:

- Publikationstyper, kunskapsproduktion och referenshantering
- Kunskapsorganisering och sökverktyg
- Informationssökning och källkritik

I föreliggande text fokuseras de läraktiviteter jag som undervisande bibliotekarie leder avseende IK och vilka lärandemål dessa idealt kan ha. Erfarenheten och en granskning av ett antal kursplaner säger mig att om IK-lärandemål överhuvudtaget finns kopplade till läraktiviteterna, speglar de inte alltid läraktiviteternas innehåll. I sammanhanget diskuteras även vilka av *Högskoleförordningens* (SFS 1993:100, fortsättningsvis refererad till som *HF*) lärandemålskategorier, *Kunskap och förståelse*, *Färdighet och förmåga* och *Värderingsförmåga och förhållningssätt*, som kan anses lämpliga för dessa lärandemål. Särskilt uppmärksammas kategorin *Värderingsförmåga och förhållningssätt*.

Informationskompetens i ramverken?

För att skaffa en uppfattning om lämplig lärandemålskategori avseende IK:s läraktiviteter, bör man först komma fram till lämpliga lärandemål på kursnivå. För detta är det rimligt att närmare titta på vad den högre utbildningens ramverk säger om IK.

Det viktigaste ramverket för högskoleverksamheten, torde vara *Högskolelagen* (SFS 1992:1 434, fortsättningsvis refererad till som *HL*). Här hittas i dess 8 § ett tydligt övergripande lärandemål på grundnivå med bäring på IK. Målet säger att studenten ska, inom det område utbildningen avser, ”utveckla förmåga att söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå...”.

HF:s bilaga 2, examensordningen, ger ramarna för den kunskap studenter ska uppnå i form av examensmål. Dessa är indelade i de tre redan nämnda kategorierna: *Kunskap och förståelse*, *Färdighet och förmåga* eller *Värderingsförmåga och förhållnings-sätt*. Lärandemål avseende IK återfinns i examensmålen, dock ofta implicit där själva sökandet sällan är ett utskrivet mål.

Av 48 examina på grund- eller avancerad nivå innehåller fyra av dem mål som innebär söka eller sökning av information, samtliga under kategorin *Färdighet och förmåga*.

Däremot hittas i examensordningarna mål där studenten ska visa förmågan att granska och värdera information eller forskningsresultat. Under kategorin *Färdighet och förmåga* hittas i 13 av examensordningarna att studenten för examen ska ”visa förmåga att kritiskt granska, bedöma och använda relevant information [...]”. I 8 fall ska studenten ”visa förmåga att kritiskt och självständigt tillvarata, systematisera och reflektera över egna och andras erfarenheter samt relevanta forskningsresultat [...]”. Utan större ansträngning kan sökandet i formuleringarna läsas

in, då man får anta att för att kunna kritiskt granska och kritiskt tillvarata relevant information och forskningsresultat, bör söka fram informationen.

Under kategorin *Kunskap och förståelse* återfinns examensmål där sökning och kritiskt granskande av information implicit kan skönjas. På 24 ställen framgår att studenten ska "visa [...] insikt i aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete" och på 14 ställen att studenten ska visa "kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete". För att ha insikt och kännedom om forskningsresultat och forskningsarbete, bör studenten rimligtvis även ha färdigheter och kunskaper om både hur denna söks fram och kritiskt granskas och värderas.

Inga examensmål som har att göra med informationssökning och kritisk värdering och granskning av någon form av information, återfinns under kategorin *Värderingsförmåga och förhållningssätt*.

Oavsett om IK i många examensordningar inte är tydligt framskrivet är *HL* tydlig. *HL* ska ses som ett komplement till *HF* och tillsammans utgör de ramverk för det enskilda lärosätets lärandemål i utbildnings- och kursplaner (Elmgren & Henriksson, 2016).

Informationskompetens i utbildningsplaner och kursplaner

HL:s och *HF:s* lärandemål ska konkretiseras i utbildningsplanerna (Elmgren & Henriksson, 2016). På HKR görs det genom att examensordningarnas mål finns med i dessa. Det ska de göra enligt HKRs *Anvisningar för upprättande av utbildningsplan och kursplan* (Högskolan Kristianstad, 2017). Däremot behöver inte *HL:s* mål finnas med. I några utbildningsplaner (utbildningarna

för blivande förskol- och grundlärare, sjuksköterskor, biomedicinska analytiker) som jag tittat närmare på finns *HL:s* mål avseende IK enbart med i en.

Genom att *HL:s* mål återfinns i utbildningsplaner blir de synliggjorda och har större möjlighet att i sin tur synliggöras i kursplaner och därmed omsättas i läraktiviteter. I de fall *HL:s* mål inte finns med riskerar målet att "söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå..." att inte beaktas, något som Anderssons (2015) studie visat faktiskt är fallet på HKR i vissa utbildningar. Konsekvensen blir då att det målet inte examineras.

En taxonomi för informationskompetens

I diskussionen om lämpliga lärandemål används ofta olika taxonomier bestående av kunskapsnivåer i form av aktiva verb. En taxonomi för IK skulle vara användbart i samarbetet med lärare, kurs- och programansvariga. Genom att ha ett konkret underlag i form av en taxonomi att arbeta med, finns potential för fruktbara diskussioner med lärare, kurs- och programansvariga. I förlängningen kan dessa leda till realiserandet av relevanta IK-lärandemål och dess progression, lärandemålets ideala inplacering i *HF:s* lärandemålskategorier samt lärandemålets konstruktiva länkning till relevanta läraktiviteter och examinering.

I ett försök att göra en taxonomi för IK utgår jag från ramverken ovan och tar hjälp av den av Elmgren och Henriksson (2016, s. 156) efter Pettersen (2008) modifierade taxonomin. Jag har fyllt på med aktiva verb med hjälp av en översättning (Kursuteckling.se, u.å) av Anderson och Krathwohls taxonomi. Se figur 1.

Nivå		Målområden		
Hög ↑ Progression ↓ Låg	Kunskap och förståelse	Färdighet och förmåga	Värderingsförmåga och förhållningssätt	
	Bedöma, kontrollera, kritisera, diskutera	Bearbeta, anpassa, visa fördjupad förmåga/färdighet	Organisera, argumentera, analysera	
	Analysera, särskilja, organisera, kategorisera, klassificera	Genomföra, anpassa, utföra självständigt, kommunicera	Granska, tolka	
	Tillämpa, använda, verkställa	Upprepa, efterlikna, pröva, utföra under vägledning		
	Förstå, tolka, exemplifiera, förklara	Förbereda, utnyttja	Värdera, avgöra	
	Identifiera, välja, redogöra för, beskriva, citera, definiera, återge	Presentera, demonstrera, visa förmåga/färdighet	Jämföra	

Figur 1. Taxonomi för informationskompetens i tre progressionsnivåer. Mörkblå - nivå 1, Blå - nivå 2, Ljusblå - nivå 3.

De aktiva verben är indelade i HF:s lärandemålskategorier där alla innehåller kunskaper från låg till hög nivå. Den innehåller tre nivåer inom varje kategori, färgmarkerade, som kan kallas progressionsnivåer. De lärandemål jag tittat närmare på i kursplaner på programmen som nämns ovan där IK i någon mening behandlas är dock, i de fall lärandemålskategorier finns med, samtliga formulerade under *Färdighet och förmåga*. Taxonomin

ger en mer rättvis bild av den bredd och djup av kunskaper som IK innebär och speglar IK:s komplexitet.

Förslag på lärandemål

I följande förslag till lärandemål för IK utgår jag från taxonomin i figur 1 ovan. *HF:s* tre lärandemålskategorier har tre olika kunskapsnivåer och jag har med vissa av de föreslagna aktiva verben i taxonomin. Till varje kategori finns ett övergripande mål motsvarande examensmål på grundnivå. Inspiration till lärandemålen har jag fått från andra lärosätens IK-lärandemål (Jönsson, 2006; LTU, 2010). Lärandemålen är övergripande och bör möjligen specificeras ytterligare och/eller tydliggöras i form av betygskriterier. Genom att fetmarkera de ord som uttrycker skillnader i kunskapsnivåer, synliggörs den tänkta progressionen. Även om lärandemålen är uppdelade *HF:s* tre kategorier, är det viktigt att påpeka att det inte är ett uttryck för en fragmentiserad syn på kunskap. Lärandemålen länkar till varandra och bör ses ur ett holistiskt perspektiv. En uppdelning tydliggör dock olika typer av kunskaper, vilket känns angeläget i lärandemålsdiskussioner med lärare, kurs- och programansvariga.

Kunskap och förståelse

För examen på grundnivå ska studenten:

Visa bred kunskap om ämnesrelevanta publikationstyper, sökverktyg och referenshantering samt om hur kunskap produceras och organiseras

Efter avslutad kurs ska studenten:

1. **Ha grundläggande kännedom** om ämnesrelevanta publikationstyper, sökverktyg och referenshantering samt om hur kunskap organiseras och produceras

2. **Ha kännedom** om ämnesrelevanta publikationstyper, sökverktyg och referenshantering samt om hur kunskap organiseras och produceras
3. **Ha bred kunskap** om ämnesrelevanta publikationstyper, sökverktyg och referenshantering samt om hur kunskap organiseras och produceras

Färdighet och förmåga

För examen på grundnivå ska studenten:

Visa en repertoar av färdigheter i att självständigt söka ämnesrelevant information med hjälp av ändamålsenliga sökstrategier och söktekniker

Efter avslutad kurs ska studenten:

1. **Visa färdigheter i** att söka ämnesrelevant information med hjälp av ändamålsenliga sökstrategier och söktekniker
2. **Visa färdigheter i att självständigt** söka ämnesrelevant information med hjälp av ändamålsenliga sökstrategier och söktekniker
3. **Visa en repertoar av färdigheter i att självständigt** söka ämnesrelevant information med hjälp av ändamålsenliga sökstrategier och söktekniker

Värderingsförmåga och förhållningssätt

För examen på grundnivå ska studenten:

Kunna kritiskt och självständigt granska, analysera och värdera ämnesrelevant information och sökresultat samt reflektera över den egna sökprocessen

Efter avslutad kurs ska studenten:

1. **Kunna** granska, analysera och värdera ämnesrelevant information och sökresultat

2. **Kunna självständigt** granska, analysera och värdera ämnesrelevant information och sökresultat
3. **Kunna kritiskt och självständigt** granska, analysera och värdera ämnesrelevant information och sökresultat samt reflektera över den egna sökprocessen

Läraktiviteter och informationskompetens

Vanligtvis befinner sig IK i ett sammanhang där läraktiviteterna är kopplade till en ämnesuppgift. Oftast handlar det om att studenten på olika nivåer ska skriva någon form av text, till vilken litteratur behöver sökas fram.

De läraktiviteter jag leder har ett innehåll som, likt de ideala lärandemålen ovan, borde återspeglas i lärandemål i alla tre av *HF:s* lärandemålskategorier. Inte minst i *Värderingsförmåga och förhållningssätt*, då det är en ofrånkomlig del i informationssökningsprocessen.

Undervisning bedrivs både på campus och distans. På campus består undervisningen av en föreläsningsdel och en workshopdel. Behöver studenter mer stöd finns Sökverkstaden, en drop-in-verksamhet som är öppen för studenter alla vardagar 12-13. För distansstudenter ersätts föreläsningsdelen av filmer och ämnesguider. Istället för en workshop uppmanas studenter att kontakta undervisande bibliotekarier, där handledning utifrån studentens specifika behov ges, antingen via Adobe Connect, Skype eller i ett fysiskt möte.

Ett undervisningstillfälle på campus är oftast tre timmar. En timme föreläsning, följt av två timmars workshop. Studenterna bör komma förberedda genom att tagit del av ett antal filmer och i förekommande fall läst sin kurslitteratur. Filmerna och kurslitteraturen innehåller det som föreläsningsdelen fokuserar på, den vetenskapliga texten, söktekniker och sökstrategier i olika sökverktyg samt något om referenshantering.

Föreläsningen är en förutsättning för en lyckad workshop. Meningen är att studenten ska visa *Kunskaper och förståelse*, med det slutgiltiga målet att efter avslutad utbildning:

- Visa bred kunskap om ämnesrelevanta publikationstyper, sökverktyg och referenshantering samt om hur kunskap produceras och organiseras

För att uppnå lärandemålet diskuteras exempelvis den vetenskapliga texten, dess uppbyggnad, kännetecken och publiceringsmönster. Ämnesrelevanta sökverktyg beskrivs och förklaras och grunderna i hur referenser kan användas och hanteras ges.

Föreläsningen och filmerna syftar också till att uppnå *Färdighet och förmåga*, där studenten efter avslutad utbildning ska:

- Visa en repertoar av färdigheter i att självständigt söka ämnesrelevant information med hjälp av ändamålsenliga sökstrategier och söktekniker

Olika sökverktyg fokuseras för att uppnå målet. Hur de fungerar, vad de innehåller samt vilka söktekniker och sökstrategier som är att föredra visas och diskuteras.

Inför workshopdelen förutsätts studenten ha vissa förkunskaper som möjliggör uppnåendet av det övergripande målet i kategorin *Värderingsförmåga och förhållningssätt*, då studenten efter avslutad utbildning ska:

- Kunna kritiskt och självständigt granska, analysera och värdera ämnesrelevant information och sökresultat samt över den egna sökprocessen

Studenten får aktivt arbeta med sin aktuella informationsökningsprocess och jag stödjer studenten att nå alla tre övergri-

pande mål. För att kunna granska, analysera och värdera information behöver studenten uppnå målen avseende *Kunskaper och förståelse* och *Färdighet och förmåga* ovan. Tanken med den utpräglad studentaktiva läraktiviteten är att främja ett djupinriktat och holistiskt lärande (Elmgren & Henriksson, 2016) i konstruktivistisk anda där bibliotekarien är en form av facilitator som ger vägledning och stöttning.

Informationssökningsprocessen innebär att ett kritiskt förhållningssätt till både sökresultat och den framsökta informationen utvecklats. För att hitta relevant information måste källorna kritiskt granskas och värderas. Likaså behöver sökresultatet utvärderas och bedömas och ställning tas till om lämpliga sökstrategier och söktekniker använts.

Detta ställer höga krav på studenterna och min roll som lärare går mycket ut på att, snarare än att ge det rätt svaret, ställa frågor som gör att studenterna måste vara kritiska. En vanlig fråga är om den framsökta texten är vetenskaplig. Istället för att säga ja eller nej, främjar det såklart ett kritiskt förhållningssätt om jag hjälper studenten att tänka på vad vi pratade om när den vetenskapliga textens struktur förklarades. Vilka delar brukar en vetenskaplig artikel innehålla? Hur får du reda på mer om tidskriften? Var är författarna verksamma? Osv.

Andra vanliga frågor handlar om sökresultatet. Studenten kan uppleva att hen antingen får alldeles för många eller för få träffar. För att få studenten att reflektera över sökningen kan jag ställa frågor som: Finns det andra sökord som kan användas? Har filtrering använts? Kan en annan strategi/teknik användas? En annan problematik som möter studenten är att granska själva innehållet i träfflistan och utifrån den avgöra om en text är relevant, dels om den är vetenskaplig och dels om den svarar mot syfte och problemformulering. Vägledande frågor kan i

detta sammanhang vara: Hur kan en text snabbt granskas? Finns ett abstract? Om det gör det, var i det framgår slutsatserna? Osv.

En läraktivitet som ytterligare skulle främja ett kritiskt förhållningssätt är att låta studenten reflektera över den egna sökprocessen, ett metakognitivt förhållningssätt som visat sig gynna lärandet (Elmgren & Henriksson, 2016). En sådan läraktivitet skulle kunna innebära att studenten får dokumentera sökprocessen skriftligt. Därigenom skulle ett underlag för examination av lärandemålen kopplat till IK fås och en konstruktiv länkning mellan lärandemål, läraktivitet och examination etableras.

Referenser

Andersson, H. (2015). *Informationskompetens i högskolans kursplaner: En kvalitativ textanalys*. Masteruppsats, Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT. Borås: Högskolan i Borås.

Elmgren, M., & Henriksson, A.-S. (2016). *Universitetspedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Högskolan Kristianstad (2017). *Anvisningar för upprättande av utbildningsplan och kursplan*. Kristianstad: Högskolan Kristianstad

Högskoleförordning (SFS 1993:100). Hämtad från Riksdagens webbplats: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100

Högskolelag (SFS 1992:1434). Hämtad från Riksdagens webbplats: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434

Jönsson, K. (2006). *Informationskompetens – ett lärandemål i högskoleutbildningen: Projektrapport samhällsvetenskapliga fakulteten*. Lund: Social- och beteendevetenskapliga biblioteket, Lunds universitet. Hämtad från [http://www.lub.lu.se/fileadmin/user_upload/.../samhallsomadet Rapport .pdf](http://www.lub.lu.se/fileadmin/user_upload/.../samhallsomadet_Rapport.pdf)

Kursutveckling.se (u.å). *Aktiva verb*. Hämtad från http://www.kursutveckling.se/kursverkstaden/docs/Aktiva_verb_1.pdf

Luleå Tekniska Universitet (LTU)(u.å). *Förslag till övergripande utbildnings- och lärandemål i informationskompetens vid LTU*. Hämtad från [https://www.ltu.se/cms fs/1.17239!/l%C3%A4ran -dem%C3%A5l.doc](https://www.ltu.se/cms_fs/1.17239!/l%C3%A4ran-dem%C3%A5l.doc)